

Др Аиџила И. Дудаџ, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
A.Dudas@pf.uns.ac.rs

ЈЕДНОСТРАНА ИЗМЕНА УГОВОРА О КРЕДИТУ У ПРАВУ МАЂАРСКЕ*

Сажетак: Пиџање доиуџиености клаузула које овлаџћују банке на једнострану измену уговора о кредитиу је и у мађарском ираву имало свој развојни иуи. Сиџицифично је за мађарско ираво, међуиим, барем када се оно уиореди са иравом Србије, да је у време избијања свеишке економске кризе, иачније неџио касније када су судски иосиуиџи иоводом захиџева за иониџиј иаквих клаузула иосиали мноџобројнији, имало иосебну законску реџулаииву иосвећену овом ииџању, неколико одредаба Закона о кредитииним усиановама и финансијским орџанизацијама из 1996. џодине (Нрт.). Нрт. од 1996. џодине, у редакцији иексиа важећој од 1. јануара 2004. џодине, омоџућавао је уџоварање клаузуле о ираву на једнострану измену уговора о кредитиу, али није деиалиније уредио услове иод којима се иаква клаузула може смаириати иуноважно, већ иреиусио сиџранама да ову иразнину уреди сиоразумно. Оваква слобода уџоварања је довела до иоџа да су клаузуле о ираву на једнострану измену уговора редовно биле формулисане иако да је банка имала џироку слободу у њеној иримени. Увидевџи оиасности од злоио-иџреба, законодаваџ је изменио реџулаииву о клаузули о једностраној измени уговора у сиаром Нрт.-у. Нова редакција сиароџ Нрт.-а, која је била на снази од 1. јануара 2010. џодине, садржала је знаио деиалинију реџулаииву и иро-иисивала сиџроже услове иуноважносџи клаузуле о ираву на једнострану измену уговора о кредитиу. Међуиим, чак и уз деиалинију реџулаииву овоџ ииџања у новиој редакцији сиароџ Нрт.-а, бројна ииџања осџала су оиџворена, на која је одџвор морала да да врховна судска инсџанџа, ииј. Курија. То је ирви иуи иокуџано у иресуди Курије у иосиуиџу Partiscum 2011. џодине, али је џеловиџо иуначење услова иод којима је уџоварање ирава на једнострану измену уговора иуноважно даио иек у закључку седнице џраћанско-

* Чланак је настао као резултат рада на научноистраживачком пројекту Правног факултета Универзитета у Новом Саду под називом *Правна итрадиџија и нови иравни изазови*.

иравног одељења Курије бр. РК 2/2012. (XII.10). У закључку је заузет сав да је ипаква уговорна клаузула иуноважна, уколико је недвосмислено и јасно формулисана; ако су разлози једносипране измене ипаксипивно набројани; ако су одређени објективни; ако су извршили сипварни уишцај на елементије који уишчу на камаиу, накнаду или ипрошкове у вези са уговором; ако је обим измене уговора сразмеран насипалим ипроменама; ако је клаузула за иоипрошача била итрансипарентна, односно ако гарантиује иоипрошачу ираво на измену уговора, уколико ипромене околности иду њему у ирилог. Захипеве јасне и недвосмислене формулације и итрансипарентности је Курија начелним сипавом бр. 2/2014. РЈЕ додаино квалификовала условом да се иод њима не иодразумева језичка и граматипичка исправности клаузуле, већ захипев да она буде формулисана ипак да омогући иоипрошачу да разуме и ипроцени њене могуће економске иоследице. Усвајање начелног сипава било је иоипребно због ипога ишпо је у међувремену Евроипски суд иравде донео одлуку у случају Кашлер (С-26/13), којим је у наведеном смислу доипунио иумачење чл. 4. сип. 2 Директивне бр. 93/13/ЕЕЗ о неиправичним одредбама у иоипрошачким уговорима. Коначну еипаиу у развоју иравне регулатипиве иредсипавља усвајање Закона бр. XXXVIII из 2014. гoдине, којим је садржина закључака Курије иодигнуиа на ниво оипципег иравног актиа. Закон је изазвао бројне криипике у иогледу његове усипавности. Највећа замерка се односила на усипановљавање законске иреипосипавке неиправичности свих уговорних клаузула и одредаба оипципих услова иословања банака којима се уипврђује ираво банке на једносипрану измену уговора. Са иравом се исипиче у лииператури да су на овај начин иоследице неипоипуног и неадекватног законског уређивања овог ишипања накнадно иревалене на финансијске организације, чак и онда ако су у време закључења уговора, односно када су оипципих услови иословања били на снази, њихове одредбе ускладиле са садржином важећих ироипса. Закон је, међуипим, издржао конипролу усипавности.

Данас се у Мађарској једносипрана измена уговора о кредитиу на уципирб иоипрошача може осипварипи само иод изузетно сипрогим иравним режимом. Према изменама Закона о иоипрошачком кредитиу, усвојеног 2009. гoдине, из 2014. гoдине, уговори са роком оипципипае до ири гoдине не могу биипи једносипрано измењени на уципирб иоипрошача, док у онима са дужим роком оипципипае камаипна сипоипа може да буде иовећавана највице у иеип навраипа и мора осипаипи неипромењена најмање ири гoдине, ири чему расипон у којем финансијске организације могу иовећаваипи камаипну сипоипу конипролицие Народна банка Мађарске: сипеипен иовећања камаипне сипоипе не сме да буде већи од индекса ипромене камаипне сипоипе које званично објављује Народна банка на својој иипиерней сипраници.

Кључне речи: једносипрано иовећање камаипне сипоипе у уговорима о кредитиу, варијабилна камаипна сипоипа, уговор о кредитиу, иоипрошачки кредитип.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Специфично је за мађарско право, за разлику од српског¹, да у време избијања економске кризе, односно у време када су поступци за поништај уговора о кредиту по разним основима постали масовни², постојала посебна регулатива (посебна у односу на општа правила уговорног права садржана у Грађанском законнику) која је уређивала могућност уговарања права банке, односно друге финансијске организације, да накнадно и једнострано измени одредбу о висини каматне стопе. Ово је битна разлика, јер су у Мађарској све време постојала посебна правила на основу којих се допуштено таквих уговорних клаузула могла (и морала) просуђивати, док су таква правила у Србији уведена тек Законом о заштити корисника финансијских услуга. Та правила су се налазила у Закону о кредитним установама и финансијским организацијама.

Воделницу у развоју схватања о допуштености клаузула о праву банке на једнострану измену уговорне камате, представља начелни закључак Курије (Врховног суда) број. 2/2012. (XII. 10.) из 2012. године, чија је садржина унета у један посебан закон из 2014. године.³ Из овог разлога, целисходно је посебно анализирати питање допуштености клаузула о једностраној измени каматне стопе у периоду пре и после усвајања наведеног закључка Курије, односно посебног закона из 2014. године.

¹ Вид. детаљније Атила Дудаш, „Допуштено једностраног повећања камате у уговорима о кредиту у праву Србије”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2/2016, стр. 549-568.

² О утицају светске економске кризе на привреду Европске уније, земаља Средње-Источне Европе као и Републике Србије вид. детаљније Ђорђе Попов, „Светска економска криза и реструктурирање дугова”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2009, 7-20.; Ђорђе Попов, „Европска унија и Светска економска криза”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2010, 7-23.; Ђорђе Попов, „Светска економска криза и Србија”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2010, 7-27. О еволуцији појединих института уговорног права која је резултат економске кризе, вид. Tibor Nocht, „Ist die Wirtschaftskrise ein Vertragsrisiko?”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2011, 227-240.

³ Вид. Закон бр. XXXVIII из 2014. године о уређивању појединих питања у вези са начелним закључком Курије о уговорима о потрошачком кредиту закључених са финансијским организацијама [2014. évi XXXVIII. Törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről]. Текст закона у важећој редакцији доступан је на: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=al400038.tv (приступ страници: 14. септембра 2017. године). У даљем тексту: Закон из 2014. године.

ДОПУШТЕНОСТ УГОВОРНИХ КЛАУЗУЛА О ПРАВУ БАНКЕ НА ЈЕДНОСТРАНО ПОВЕЋАЊЕ КАМАТНЕ СТОПЕ У ПЕРИОДУ ДО УСВАЈАЊА НАЧЕЛНОГ ЗАКЉУЧКА КУРИЈЕ БР. 2/2012. (XII. 10.)

Могућност уговарања овлашћења банака и других финансијских организација да накнадно и једнострано мењају услове уговора о кредиту у периоду који је претходио усвајању начелног закључка Курије бр. бр. 2/2012. (XII. 10.), била је уређена Законом о кредитним установама и финансијским организацијама из 1996. године (Стари *Hpt.*).⁴ Стари *Hpt.*⁵ је много пута мењан до 2013. године, када је усвојен нови. Међутим, са аспекта овог истраживања значај имају само редакција текста закона која је почела да се примењује после 1. јануара 2004. године, с једне, и редакција која је била на снази после 1. јануара 2010. године, с друге стране, јер је у њима правно уређење права на једнострану измену услова уговора о кредиту битно другачије.

Стари *Hpt.*, у редакцији која је била на снази од 2004. до 2010. године, врло је штуро уређивао питање допуштености једностранних измена уговора о кредиту. Прописивао је да се камате, накнаде и други уговорени услови могу једнострано изменити на уштрб клијента, уколико је таква могућност у корист финансијске организације у посебној клаузули уговора недвосмислено предвиђена.⁶ Осим тога, обавезивао је финансијске организације да измене општих услова пословања, којима се на уштрб клијената мењају камате, накнаде и други услови уговора, објаве јавним огласом најкасније 15 дана пре њиховог ступања на снагу.⁷

Стари *Hpt.* у редакцији важећој после 1. јануара 2010. године је већ много детаљније и строже уредио право финансијских организација на једнострану измену услова уговора. Прописивао је, између осталог, да се у уговору о кредиту или уговору о финансијском лизингу, закљученим са клијентом који има статус потрошача, на уштрб клијента могу једнострано изменити само одредбе о камати, накнадама и трошковима кредита. Остали услови уговора, укључујући и набрајање околности који се сматрају разлозима на којима је засновано право на измену уговора, једнострано се не могу изменити. Право на једнострану измену уговора поверилац може да врши само

⁴ Види Закон бр. CXII из 1996. године о кредитним установама и финансијским организацијама [1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról].

⁵ Ради лакшег идентификовања прописа на мађарском језику, у овом раду ће се за њихово означавање користити уобичајене скраћенице које се користе у мађарском праву, изведене из њиховог назива на мађарском језику. Из овог разлога ће се Закон о кредитним установама и финансијским организацијама означавати уобичајеном скраћеницом *Hpt.*, и то латиничним писмом. Имајући у виду да је 2013. године усвојен нови *Hpt.*, у даљем тексту ће се овај закон помињати као стари *Hpt.*

⁶ Вид. §210 ст. 3 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2004. године.

⁷ Вид. §210 ст. 4 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2004. године.

онда ако уговор садржи таксативно навођење објективних околности на којима се такво право заснива, као и ако су они у писаном облику утврђени у тзв. начелима састављања понуде.⁸ Начелима састављања понуде⁹ морају се уредити нарочито следећа питања: а) измена камате, разних накнада или трошкова може се извршити само на основу разлога који су таксативно наведени у уговору и који су имали стварни утицај на износ камате, накнаде или трошкова; б) уколико је промена у некој околности довела до смањења вредности чинилаца који утичу на камату, накнаде или друге трошкове, и таквим променама треба дати правно дејство у корист клијента; с) разлоге који су узрочно-последично утицали на повећање камате, накнада или трошкова треба узети у обзир заједно, сразмерно стварном утицају сваког разлога; д) накнаде и трошкови се могу променити највише према стопи раста потрошачких цена утврђеној за претходну годину од стране Централног завода за статистику.¹⁰ Једнострана измена уговора на уштрб клијената мора се објавити јавним огласом најкасније 60 дана пре ступања на снагу измена уговора. О измени уговора и о новом плану отплате кредита клијенти морају бити обавештени путем поште или на другом трајном носачу података утврђеним уговором. Ова правила се не односе на измену уговорне камате која је резултат промене референтне каматне стопе, уколико се камата одређује с обзиром на кретање референтне каматне стопе, нити на стамбене кредите уз државне субвенције.¹¹ Обавештење о измени уговора мора бити отпослато клијенту најкасније шездесет дана пре ступања на снагу измена уговора.¹²

Осим очигледне разлике у обиму и минуциозности уређивања права банака на једнострану измену уговора о кредиту између две редакције старог *Hpt.*-а, евидентно је да су у периоду од 2004. до 2010. године банке имале готово неограничену примену правне моћи да уговоре о кредиту једнострано мењају, док се од 1. јануара 2010. године ова правна моћ могла применити само под неупоредиво строжим и детаљније утврђеним законским условима.¹³

⁸ Вид. §210 ст. 3 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2010. године.

⁹ Начела састављања понуде је интерни акт банке (или друге финансијске организације), који је обавезан састојак кодекса професионалног понашања. У њему се детаљније уређују начела пословања банка и, између осталог, утврђују разлози на којима се може заштитити право банке да у вези са уговорима о кредиту, закљученим са клијентима који се сматрају потрошачима, једнострано измени одредбе о камати, накнадама и трошковима.

¹⁰ Вид. §210 ст. 4 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2010. године.

¹¹ Вид. §210 ст. 6 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2010. године.

¹² Вид. §210 ст. 7 старог *Hpt.*-а, у редакцији текста важећој на дан 1. јануара 2010. године.

¹³ Вид. Gadó Gábor, "A fogyasztói kölcsönszerződések egyoldalú módosítása tisztességességének változó megítéléséről" [О промени оцене правичности једностране измене уговора о потрошачком кредиту], *Gazdaság és Jog*, бр. 7-8/2015, стр. 14-27, на стр. 15.

Питање једностране измене услова кредитирања добија посебан значај и нарочите социјалне импликације у вези са стамбеним кредитима. Свесна тога, Влада је током 2010. године Уредбом бр. 245/2010. (ХП. 15.) прописала под којим условима је накнадна и једнострана измена уговора о стамбеном кредиту допуштена.¹⁴ Ова регулатива је још детаљнија од старог *Нпт.*-а у редакцији текста после 1. јануара 2010. године, те још више сужава домен у којем банка може да врши право на измену уговора. Уредба прописује да финансијска организација уговор о кредиту или зајму, односно уговор о финансијском лизингу, закључен са потрошачем ради финансирања куповине стана, на уштрб клијента може једнострано да измени само у погледу висине каматне стопе, под условом да је промена неке од таксативно наведених околности остварила стварни утицај на висину каматне стопе. То су следеће околности: а) неповољне промене у трошковима извора финансирања повериоца или у могућностима приступа изворима финансирања; б) промена у околности које утичу на процену ризика кредитирања; с) промена прописа који су у уској и непосредној вези са правним односима насталим уговором о кредиту или зајму, односно финансијским лизингом, због чега се повећавају трошкови обављања делатности повериоца.¹⁵ Према Уредби, неповољна промена околности у трошковима извора финансирања, односно у доступности извора финансирања постоји ако је наступила макар једна од следећих чињеница: а) повећање референтне каматне стопе Народне банке; б) повећање каматних стопа на међубанкарском тржишту капитала; с) повећање каматне стопе на орочене депозите код повериоца; д) повећање каматне стопе која се приписује на јавно емитоване хартије од вредности, ради рефинансирања повериоца; е) повећање трошкова рефинансирања кредитне или лизинг делатности повериоца, под условом да се повећање трошкова може доказати.¹⁶ Битно ограничење права на повећање каматне стопе представља одредба Уредбе која прописује да обим повећања каматне стопе не сме да премаши збирни утицај претходно наведених чинилаца, имајући у виду структуру извора финансирања повериоца и промене у тим изворима.¹⁷ Уредба прецизира, затим, на основу којих мерила банка може једнострано да промени каматну стопу на уштрб клијента позивом на повећање кредитног ризика: а) ако је на основу правилника банке о процени вредности средстава и бонитета дужника банке утврђено да тог клијента, или тај кредит треба квалификовати у категорију веће ризичности улагања, уколико је

¹⁴ Вид. Уредбу Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.) о условима једностране измене уговорне камате [275/2010. (ХП. 15.) Korm. Rendelet a szerződésekben előírt kamat egyoldalú módosításának feltételeiről], Magyar Közlöny [Службени гласник Мађарске] бр. 190/2015.

¹⁵ Вид. §1 ст. 1 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

¹⁶ Вид. §1 ст. 2 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

¹⁷ Вид. §1 ст. 3 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

нова квалификација резултат промене у вредности износа кредита, односно вредности непокретности која служи обезбеђењу кредита, најмање 10% вредности кредита, односно непокретности, под условом да је тиме уредна отплата кредита значајно доведена у опасност; б) ако је на основу правилника банке о процени вредности средстава и бонитета дужника банке утврђено да тог клијента, или тај кредит не треба квалификовати у категорију веће ризичности, али у оквиру исте категорије ризичности улагања, смањење вредности средстава чини потребним повећање каматне марже.¹⁸ У вези са првим случајем, Уредба прописује да измена каматне стопе на уштрб клијента није дозвољена, уколико се у кредиту одобреним у девизама, али који је исплаћен и који се отплаћује у форинтама, износ кредита у форинтама мења због промене курса¹⁹, док у вези са другим уговорима о кредиту предвиђа да банка нема право на једнострану измену уговора ако клијент није у доцњи са отплатом доспелих рата кредита у трајању дужем од тридесет дана²⁰.

Банке су, дакле, почев од краја 2010. године, када је Уредба бр. 275/2010. (ХП. 15.) ступила на снагу, у вези са уговорима о стамбеном кредиту могле да одлучују само о томе да ли ће вршити своје право на једнострану раскид уговора или ће се тог права одрећи. Више нису могле слободно да утврђују уговором или општим условима пословања круг околности које ће се сматрати разлогом једностране измене уговора, јер су оне таксативно наведене Уредбом.²¹

Даља еволуција схватања у мађарском праву о допуштености клаузула које овлашћују финансијску организацију да једнострано мења услове одобрених кредита, може се поделити у четири етапе. Прва етапа траје до усвајања одлуке Курије у случају *Partiscum* у септембру 2011. године, друга до усвајања начелног закључка Курије бр. 2/2012. (ХП. 10.), трећа до усвајања начелног закључка бр. 2/2014 *PJE*, док четврта обухвата период након усвајања Закона из 2014. године.²²

СТАВ КУРИЈЕ УСВОЈЕН У СЛУЧАЈУ PARTISCUM

Курија се први пут о условима под којима банке и финансијске организације могу да врше право на једнострану измену уговора о кредиту изјасни-

¹⁸ Вид. §1 ст. 4 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

¹⁹ Вид. §1 ст. 5 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

²⁰ Вид. §1 ст. 6 Уредбе Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.).

²¹ Вид. Gadó G., *op. cit.*, 16.

²² Вид. Gadó G., *op. cit.*, 18.

ла поводом ревизије тужене у случају *Partiscum*²³. Курија је делимично укинула другостепену одлуку Апелационог суда у Сегедину, који је прогласио ништавим одредбе општих услова пословања и уговора о кредиту којима је установљено право тужене, штедионице *Partiscum*, да једнострано и накнадно мења услове закључених уговора о кредиту. Другостепени суд је заузео став да стране могу да уговоре у корист једне или обе стране право на једнострану измену уговора, али само под условима које је (тада важећи) Грађански законик из 1959. године предвиђао за судску измену уговора због промењених околности према §241.²⁴ Другостепени суд је истакао да општи услови пословања и типски уговори о кредиту које је у свом пословању примењивала тужена страна формално испуњавају услове из старог *Hpt.*-а, али да и њих треба посматрати кроз призму услова који се односе на судску измену уговора према наведеном параграфу Грађанског законика. Суд је нагласио да §241 Грађанског законика налаже странама да ризике који произилазе из уговора благовремено добро одмере, јер их не могу накнадно превалити на другу страну, што се посебно односи на привредне субјекте, који имају обавезу да у правном промету поступају са повећаном пажњом. Будући да су општим условима пословања тужене, односно у типским уговорима, као могући разлози на којима се може засновати право тужене да једнострано измени услове уговора о кредиту наведене околности које спадају у редовну делатност тужене, за које искључиво она сноси пословни ризик и на које корисник кредита никако не може утицати, њихово преваљивање на корисника кредита противно је начелу савесности и поштења. Став о повреди начела савесности и поштења другостепени суд засновао је и на томе да се уговори о кредиту редовно закључују као адхезиони, услед чега корисник кредита није у положају да води преговоре у меритуму.

Курија је, међутим, истакла да се не може прихватити став да се уговор о кредиту, који предвиђа право даваоца кредита на једнострану измену уговора, може накнадно и једнострано изменити само према условима судске измене уговора због промењених околности. Имајући у виду да су Грађански законик и стари *Hpt.* општи правни акти исте правне снаге (оба су закони), одредбе старог *Hpt.*-а сматрају се посебним у односу на одредбе Грађанског законика, те се Грађански законик примењује само супсидијарно, у питањима која не уређује стари *Hpt.* Будући да стари *Hpt.* изричито и детаљно уређује

²³ Вид. Делимичну пресуду Курије у предмету бр. Gfv. IX. 30.221/2011/6. Од 27. септембра 2011. године. Текст пресуде је доступан на интернет адреси Курије: <http://www.lb.hu/hu/sajto/altalanos-szerzodesi-feltetelek-megtamadasi-feltetelek-irant-inditott-perben-legfelsobb> (приступ страници 14. септембра 2017. године).

²⁴ „Суд може да измени уговор, ако у трајном правном односу између страна, након закључења уговора наступи нека околност услед које уговор повређује битан правни интерес једне стране“.

питање једностране измене уговора о кредиту, одредба Грађанског законика о судској измени уговора није примењива.

Курија је у својој одлуци дала тумачење услова пуноважности права на једнострану измену уговора о кредиту одређених старим *Hpt.*-ом.

У вези са питањем објективне природе околности које могу да представљају разлог на којем се заснива право на једнострану измену уговора, Курија истиче да то морају да буду околности на које стране, нити заједно, нити свака посебно, није могла да утиче. Навођење ових околности у уговору или општим условима пословања мора бити таксативно, тј. набрајање разлога мора бити затворено. Разлози морају бити наведени прецизно, недвосмислено и без противуречности.

У вези са утицајем ових околности на основаност вршења права на једнострану измену уговора, Курија истиче да се само промена оних околности може сматрати валидним разлогом за једнострану измену уговора који су узети у обзир приликом закључења уговора у утврђивању камата, других накнада и трошкова у вези са кредитом, с једне, и чија промена је остварила стварни, а не само хипотетички утицај на ове елементе, с друге стране. Значај промене околности треба да премаши нормалан, уобичајени ризик за ту врсту уговора. Безначајне промене околности не оправдају једнострану измену уговора, а ако су и значајније, обим у којем се уговор једнострано мења треба да буде у сразмери са обимом и значајем промене околности.

Напослетку, Курија је истакла да је установљавање права на једнострану измену уговора о кредиту, посебно оних који се закључују на дужи временски период, допуштено и економски оправдано, имајући у виду да ни професионални зајмодавци, какве су банке, не могу унапред тачно предвидети како ће се кретати чиниоци који су утицали на формирање услова под којима се кредити одобравају. Међутим, због потребе заштите интереса слабије стране, тј. корисника кредита, неопходно је да се право на једнострану измену уговора прецизно уреди и да се исцрпно предвиде сви разлози на којима се заснива, али се од финансијских организација не може очекивати да у време закључење уговора унапред утврде у којој мери ће се елементи на основу којих је понуда формирана мењати у будућности. Стога захтев старог *Hpt.*-а да се у уговору или општим условима пословања уреде могући разлози на којима се заснива право на једнострану измену уговора никако не значи да се мора утврдити и очекивани обим промене камате, накнада и других трошкова. Овакав закључак поткрепљује и дужност банке према старом *Hpt.*-у да обавезе примаоца кредита накнадно смањи, ако се околности које су предвиђене као разлози на којима је засновано право банке на једнострану измену уговора промене у корист примаоца кредита.

СТАВ КУРИЈЕ УСВОЈЕН У ЗАКЉУЧКУ СЕДНИЦЕ ГРАЂАНСКОПРАВНОГ ОДЕЉЕЊА БР. РК 2/2012. (XII.10)

Због све већег броја судских поступака у којима су постављени захтеви за утврђивање ништавости уговорних клаузула које овлашћују финансијске организације на једнострану измену уговора о кредиту у погледу камата, накнада и трошкова кредита, ради уједначавања судске праксе, Курија је сматрала потребним да се о овом питању заузме став у облику закључка седнице грађанскоправног одељења.

У Закључку бр. РК 2/2012. (XII.10)²⁵, Курија је потврдила став усвојен у предмету *Partiscum*, али га је и донекле допунила и прецизирала.

Курија је у Закључку најпре потврдила да финансијска организација има право да на основу законског овлашћења у општим условима пословања или одредбама уговора, које нису биле предмет посебних преговора страна, установи право да одредбу уговора која се односи на камату, накнаде и трошкове, накнадно и на уштрб друге стране једнострано измени. Оваква клаузула се по себи, дакле, не може сматрати противним начелу савесности и поштења.²⁶ Курија је констатовала да је право на једнострану измену уговора о кредиту уређено старим *Hpt.*-ом и Уредбом Владе бр. 275/2010. (XII. 15.), те ако је уговорна клаузула или одредба у општим условима пословања о праву на једнострану измену уговора о кредиту противна пропису, она је ништава по том основу, и нема потребе утврђивати да ли је противна начелу савесности и поштења. Међутим, она може да буде проглашена ништавом и онда ако је формално у складу са прописима, али противно начелу савесности и поштења неосновано и једнострано побољшава правни положај финансијске организације на уштрб интересима потрошача.²⁷ У овом случају правни основ ништавости није повреда принудних прописа према §200 ст. 2 старог Грађанског законика, већ повреда §209 ст. 1.²⁸ Стога, није могућа

²⁵ Вид. Закључак грађанскоправног одељења Курије бр. 2/2012 (XII. 10.) РК о неправичности установљавања права на једнострану измену уговора о потрошачком кредиту утврђеног општим условима пословања финансијске организације [(2/2012 XII. 10.) РК vélemény a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről] Текст закључка доступан на интернет адреси Курије: <http://www.lb.hu/hu/kollvel/22012-xii-10-pk-velemeny-fogyasztói-kölcsönszerződésben-penzugyi-intezmeny-altal-alkalmazott> (приступ страници 14. септембра 2017. године).

²⁶ Вид. т. 1. Закључка бр. РК 2/2012 (XII. 10.).

²⁷ Вид. т. 2. Закључка бр. РК 2/2012 (XII. 10.).

²⁸ „Непоштеност ће се сматрати одредба општих услова пословања, односно одредба у уговору закљученог са потрошачем у вези са којим нису вођени посебни преговори, којом се права и обавезе страна из уговора, противно начелу савесности и поштења, једнострано и без ваљаног разлога утврђују на уштрб саговорача стране која је приредила ту одредбу.“

судска контрола тога да ли је таква одредба у складу са начелом савесности и поштења, уколико когентни пропис исцрпно (таксативно) уређује њену садржину, истиче Курија. Уколико међутим, пропис императивно прописује само услове пуноважности такве клаузуле, чију садржину утврђују стране, или је релевантна одредба прописа диспозитивне природе, од чије садржине су стране одступиле, питање противности такве одредбе општих услова пословања или уговора о кредиту начелу савесности и поштења може да буде предмет судског одлучивања.²⁹ Очигледно је да Уредба Владе бр. 275/2010. (ХП. 15.) спада у прву категорију прописа, док стари *Нпт.* у другу. У Закључку се даље наводе случајеви када ће се клаузула о праву на једнострану измену уговора сматрати таквом која на уштрб потрошача установљава неосновану и једнострану корист за финансијску организацију, те која је противна начелу савесности и поштења, под условом да није противна когентном пропису, јер је онда ништава по том основу. То су случајеви када је а) садржина клаузуле за потрошача нејасна или неразумљива (повреда захтева недвосмислене и јасне формулације); б) услови под којима финансијска организација може да врши право на једнострану измену уговора нису утврђени, или су утврђени, али круг могућих разлога једностране измене уговора није утврђен таксативно, већ само егземпликативно (повреда захтева таксативног набрајања); с) услови једностране измене уговора нису објективне природе, тј. финансијска организација је у могућности да издејствује наступање услова, односно да допринесе њиховом наступању, или да утиче на обим промена у вези са тим условима (повреда захтева објективности); д) разлози утврђени у клаузули о праву на једнострану измену уговора не остварују стварни утицај на обим камате, накнада и трошкова, или њихов утицај није сразмеран променама (захтев стварног утицаја и сразмерности); е) потрошач није могао да предвиди у време закључења уговора под којим условима и у којој мери се додатни финансијски терети могу превалити на њега (захтев транспарентности); ф) у случају вршења права на једнострану измену уговора од стране финансијске организације није обезбеђено право потрошача на једнострану раскид уговора (захтев установљавања права на раскид уговора у корист потрошача); или г) искључује могућност да се у случају промене истих околности, на којима је засновано право финансијске организације на једнострану измену уговора, измене услови кредита у корист потрошача, уколико промена околности иде њему у прилог.³⁰ У вези са овим условима пуноважности клаузуле о праву на једнострану измену уговора, Курија наглашава да се они морају тумачити јединствено и да промена околности на којима је право засновано, мора финансијској организацији проузроковати повреду

²⁹ Вид. т. 3. Закључка бр. РК 2/2012 (ХП. 10.).

³⁰ Вид. т. 6. Закључка бр. РК 2/2012 (ХП. 10.).

интереса која прелази оквире редовног пословног ризика. Неће се клаузула сматрати противном начелу савесности и поштења само због тога што не садржи напомену да ће се промена околности сматрати релевантном за једнострану измену уговора, уколико повреда интереса финансијске организације буде премашивала уобичајени пословни ризик. Тачност процене финансијске организације да ли промене околности доводе до последица које премашују уобичајен пословни ризик, цени се према тренутку када је финансијска организација стварно вршила право на једнострану измену уговора.³¹

Напослетку, Курија истиче да ништавост клаузуле о праву на једнострану измену уговора, било због повреде принудног прописа, било због повреде начела савесности и поштења, не повлачи ништавост целог уговора, већ се примењује институт делимичне ништавости. Уколико је само неки услов ништав или је утврђивање неког разлога на којем се заснива право на једнострану измену уговора ништаво, нема никакве препреке да клаузула о праву на једнострану измену уговора у преосталом делу буде пуноважна. Међутим, суд ни у ком случају није овлашћен да ништаву клаузулу или њен део, који је прогласио ништавим, замени својом одлуком, тј. да створи клаузулу о праву на једнострану измену уговора у корист финансијске организације за коју сматра да би била у складу са начелом савесности и поштења.³²

НАЧЕЛНИ СТАВ КУРИЈЕ БР. 2/2014. РЈЕ

Следећу етапу у еволуцији става о допуштености установљавања права на једнострану измену уговора о кредиту представља начелни став Курије бр. 2/2014. РЈЕ, усвојен у поступку за уједначавање судске праксе.³³ Усвајање Начелног става било је потребно због тога што је у међувремену Европски суд правде донео одлуку у поступку одлучивања о претходном питању у предмету Кашлер, који је иначе потекао од мађарског правосуђа.³⁴

³¹ Вид. т. 7. Закључка бр. РК 2/2012 (ХП. 10.).

³² Вид. т. 8. Закључка бр. РК 2/2012 (ХП. 10.).

³³ Вид. Начелни став Курије бр. 2/2014. РЈЕ [2/2014. РЈЕ Határozat]. Текст Начелног става доступан је на интернет адреси Курије: <http://kuria-birosag.hu/hu/joghat/22014-szamu-pje-hatarozat> (приступ страници 14. септембра 2017. године).

³⁴ Вид. предмет бр. С-26/13 (Kásler Árpád, Káslerné Rábai Hajnalka v OTP Jelzálogbank Zrt). Доступан на интернет страници Европског суда правде: <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-26/13> (приступ страници 14. септембра 2017. године). Спор је настао поводом уговора о кредиту обезбеђеног хипотеком, који је предвидео да ће се исплата кредита извршити према куповном курсу банке за швајцарски франак, док ће се оброци отплате кредита обрачунавати према продајном курсу. Корисници кредита, брачни пар Кашлер, поднели су тужбу надлежном суду у Мађарској у којој су тражили да се утврди неправичност, а тиме и ништавост уговорне клаузуле која предвиђа примену различитих курсева за страну валуту. Спор се заправо тицао примене Директиве бр. 93/13/ЕЕЗ о неправичним

Курија је у свом ставу поновила услове пуноважности уговорне или одредбе општих услова пословања о праву финансијске организације на једнострану измену уговора о кредиту, утврђене у Закључку бр. РК 2/2012. (ХП.10), али је у складу са одлуком Европског суда правде у случају Кашлер, прецизирала још један додатни услов пуноважности такве клаузуле: она се неће сматрати неправичном, уколико на јасан и разумљив начин обезбеђује потрошачу информације о томе када и у којој мери ће промена околности, која иначе испуњава услове из Закључка бр. РК 2/2012. (ХП.10), утицати на обим његових обавеза из уговора о кредиту, с једне стране, и омогућава потрошачу да се увери да су приликом вршења права на једнострану измену уговора испуњени захтеви сразмерности, стварног утицаја промене околности на услове уговора и симетричности, с друге стране. То никако не значи да потрошач у тој мери мора бити обавештен да у тренутку закључења уговора буде способан да у апсолутном износу процени горњу границу своје обавезе, већ да уговор треба да утврди могуће промене у уговорним обавезама потрошача. То значи да из уговора мора да буде недвосмислено јасно из којих разлога, у којој мери и на који начин околности таксативно одређене у клаузули о праву на једнострану измену уговора могу да утичу на висину камате, накнаде или трошкова кредита, како у смислу њиховог повећања, тако и у смислу њиховог смањења, уколико се околности промене

одредбама у потрошачким уговорима, транспоноване у мађарско национално право, која у чл. 4 ст. (2) прописује да се не може испитати правичност одредбе уговора која се односи на главни предмет уговора или на еквивалентност главних узајамних потраживања страна, све док је одредба јасна и разумљива. Курија је у функцији инстанционог суда поставила питање Европском суду правде да ли се одредба уговора која утврђује примену различитих курсева стране валуте на исплату и отплату кредита може сматрати главним предметом уговора, односно да ли се тиче еквиваленције главних узајамних потраживања страна. Осим тога, постављено је и питање да ли се клаузула може сматрати довољно јасном и разумљивом, јер је у том случају испитивање правичности одредбе непотребно.

У овом предмету Европски суд правде заузео је неколико ставова, од којих је за потребе овог рада најважнији став према којем се захтев јасне и разумљиве формулације одредбе уговора не сме тумачити само са логичког и граматичког аспекта, већ се мора утврдити да ли су у одредби на транспарентан начин објашњени разлози и механизам за прерачунавање стране валуте у форинте. Клаузула испуњава захтев јасне и разумљиве формулације, уколико просечан и обазрив потрошач, који се у разумној мери информисао о уговору који закључује, може да процени економске последице примене различитих курсева по којима се обрачунава исплата и отплата кредита (вид. т. 74 образложења Одлуке).

Значај ове одлуке Европског суда је, међутим, много шири, тј. не односи се само на примену различитих курсева стране валуте на утврђивање износа кредита и износа појединих obroка отплате кредита у домаћој валути. Суд је дао тумачење услова под којима било која уговорна одредба може да буде проглашена неправичном, чак и ако се тиче главног предмета уговора или еквиваленције главних узајамних потраживања страна: уговорна одредба није јасно и разумљиво формулисана, уколико просечан и обазрив потрошач не може да схвати њене економске последице.

у корист потрошача. Захтеву транспарентности не одговара ни нека математичка формула – уколико је она уопште могућа, без додатног поучавања потрошача о њеном значењу од стране финансијске организације, истиче Курија. Транспарентност клаузуле о једностраној измени уговора значи и то да је потрошачу омогућено да врши контролу над њеном правилном применом и да постави одговарајући захтев према финансијској организацији, уколико сматра да је на његову штету вршено право на једнострану измену уговора, повредом начела о стварном утицају промењених околности на услове кредита, сразмерности и симетрије. Право на једнострану измену уговора не сме да има за последицу да финансијска организација произвољно и једнострано повећава обавезе потрошача, а тиме и своје приходе – закључује Курија.

ДОПУШТЕНОСТ КЛАУЗУЛЕ О ЈЕДНОСТРАНОЈ ИЗМЕНИ УГОВОРА О КРЕДИТУ ПОСЛЕ УСВАЈАЊА НАЧЕЛНОГ СТАВА КУРИЈЕ БР. 2/2014. РЈЕ

Усвајање начелног става Курије бр. 2/2014 РЈЕ је свакако од великог значаја, јер је врховна судска инстанца коначно дала јасне и потпуне критерије допуштености уговарања права финансијске организације да једнострано и накнадно измени уговор о кредиту. Међутим, због правне природе начелног става Курије, оно се односи само на потрошаче који су већ покренули поступак ради поништаја такве уговорне клаузуле. То је и сама Курија констатовала, додуше у нешто другачијем контексту, у начелном ставу бр. 6/2013, речима да „институт судске измене уговора није подобно средство да код великог броја уговора исте врсте отклони шире друштвене последице које негативне економске промене могу да проузрокују“.³⁵

Пут ка интервенцији законодавца отворила је одлука Уставног суда бр. 8/2014 (III.20), усвојена на иницијативу Владе из 2013. године. Влада је од Уставног суда тражила, наиме, да се изјасни да ли из формулације једне норме Устава, која предвиђа да ће се „Мађарска супротставити злоупотреби доминантног положаја трговаца и штити права потрошача“ произилази овлашћење законодавца да законским мерама санира масовне последице неке типичне одредбе уговора о потрошачком кредиту која је од стране судова у индивидуалним случајевима проглашавана ништавом. Уставни суд је заузео готово идентичан став као Курија и утврдила да судски раскид или измена уговора, због дугог трајања судских поступака и високих трошкова које повлаче, није подобно средство за санирање непоштених уговорних одре-

³⁵ Вид. т. 7 Начелног става Курије бр. 6/2013 РЈЕ.

даба које масовно погађају потрошаче. Уколико повлаче шире друштвене последице, односно тичу се великог броја уговора, оправдано је да законодавац устроји неко решење ради промене у заснованим правним односима. Уставни суд је нагласио да се таквим законским актом, у складу са принципом *clausula rebus sic stantibus*, изузетно – имајући у виду интерес страна и јавни интерес – може изменити садржина и уговора који су настали пре његовог усвајања.

У оваквом правном амбијенту је настао Закон бр. XXXVIII, који је устројио правила на основу којих ће се проценити правичност клаузула у типским уговорима о потрошачком кредиту, и то са ретроактивним дејством. У вези са праксом уговарања права на једнострану измену камате, накнада или трошкова кредита, Закон је установио обориву претпоставку неправичности таквих уговорних клаузула.³⁶ Финансијске организације су имале право да у року од тридесет дана од дана ступања на снагу Закона у парничном поступку обарају ову претпоставку.³⁷ Уколико су пропустиле да поднесу тужбу у овом року, односно ако суд одбије тужбени захтев или обустави поступак, наступају последице ништавости таквих уговорних клаузула.³⁸ У поступку се примењују правила која су најближа правилима спора мале вредности, те су бројне уобичајене процесне гаранције искључене. Тако, на пример, потрошача у спору заступа држава, односно у поступку се у својству туженог појављује држава³⁹; у поступку није могуће учешће умешача, преиначење тужбеног захтева, подношење противтужбе, исправка поднеска, нити подношење придружне жалбе, предлога за понављање поступка, итд.⁴⁰ Није само рок за подношење тужбе, већ су сви рокови у овом поступку изузетно кратки: главна расправа мора бити заказана у року од осам дана од пријема тужбе⁴¹, суд одлуку мора донети у року од тридесет дана од пријема тужбе⁴²; рок за подношење жалбе и рок за подношење ревизије је осам дана⁴³; Курија одлуке по жалби и захтеву за ревизију мора донети у року од тридесет дана⁴⁴; итд. Закон је наложио мировање свих парничних поступака покренутих у вези са уговорима о потрошачком кредиту индексираним у страним валутама, као и поступака извршења по основу правноснажних пресуда.⁴⁵

³⁶ Вид. §4 ст. 1. Закона.

³⁷ Вид. §8 ст. 1. Закона.

³⁸ Вид. §4 ст. 2. Закона.

³⁹ Вид. §6 ст. 2. Закона.

⁴⁰ Вид. §7 ст. 7. Закона.

⁴¹ Вид. §10 ст. 2. Закона.

⁴² Вид. §10 ст. 6. Закона.

⁴³ Вид. §13 ст. 2. и §15 ст. 1. Закона.

⁴⁴ Вид. §13 ст. 4. и §15 ст. 4. Закона.

⁴⁵ Вид. §16 ст. 1. Закона.

Одредбе Закона, којима се одступа од уобичајених процесних гаранција, сасвим основано су побудиле сумњу у њихову уставност. Стога је било за очекивати да ће у неким поступцима покренутим на основу Закона, судије затражити став Уставног суда о уставности одредаба Закона. Иницијативе за утврђивање неуставности односиле су се углавном на одредбе о ретроактивном дејству, процесне одредбе којима се одступа од општих правила парничне процедуре, односно на повреду правне сигурности.⁴⁶ Уставни суд је иницијативе одбио и констатовао да Закон није у супротности са Уставом.⁴⁷ Најспорније је овлашћење законодавног органа да позивом на угрожавање јавног интереса, законом накнадно мења садржину приватноправних односа, што је заправо била намена Закона. У вези са овим питањем, Уставни суд је у горе наведеној одлуци заузео став да је измена садржине уговора путем закона у складу са Уставом, уколико је она остварена према правилима која се односе на судску измену садржине уговора према правилима о промењеним околностима (*clausula rebus sic stantibus*). То значи да се законом може изменити садржина уговора, уколико уговор са неизмењеном садржином услед промене околности повређује битне интересе једне стране, промена околности се разумно није могла предвидети, промене околности проузрокују последице од општег друштвеног значаја и премашују оквире прихватања ризика нормалних друштвених промена.⁴⁸

Под утицајем начелних схватања Курије текле су даље реформе законског оквира допуштености уговорних клаузула о праву финансијских организација на једнострану измену уговора.

Нови *Нпт*.⁴⁹ усвојен 2013. године, који је и данас на снази, садржи знатно мање детаљну регулативу о овом питању. Разлог оскудније регулативе је у томе што су 2014. године, једним посебним законом⁵⁰, садржина старог

⁴⁶ Види детаљније Fazekas Judit, "Gondolatok a devizaalapú hitelszerződések jogi hátteréről és a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvényességi kontrolljáról" [Размишљања о правној позадини уговора о кредиту индексираних у страном валути и контроли пуноважности неправичних одредаба општих услова пословања], *Jog – állam – politika*, бр. 4/2016, стр. 73-96, на стр. 93.

⁴⁷ Вид. Одлуку Уставног суда бр. 34/2014 (XI. 14.) објављене у Билтену Уставног суда бр. 26/2014, стр. 1556-1611.

⁴⁸ Вид. Одлуку Уставног суда бр. 8/2014 (III. 20.) објављене у Билтену Уставног суда бр. 8/2014, стр. 300-318.

⁴⁹ Види Закон бр. CCXXXVII из 2013. године о кредитним установама и финансијским организацијама [2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról]. У даљем тексту ће се овај закон означавати као нови *Нпт*.

⁵⁰ Вид. Закон бр. LXXVIII од 2014. године о измени Закона бр. CLXII из 2009. године о потрошачком кредиту и других релевантних закона [2014. évi LXXVIII. Törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról]. Текст Закона доступан је на: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400078.TV&xtrefereg=A1100122.TV (приступ страници: 14. септембра 2017. године).

Hpt.-а, у редакцији важећој после 1. јануара 2010. године, као и резултати еволуције правних ставова Курије поводом овог питања, унети у Закон о потрошачком кредиту од 2009. године (*Fhtv.*)⁵¹.

Нови *Hpt.* само прописује да финансијска организација камату, накнаду или друге уговорене услове може на уштрб клијента накнадно изменити, само ако је уговор, у посебној тачки, на то овлашћује, под јасно одређеним условима, односно у случају наступања околности, које су унапред јасно утврђене. Измене уговора морају најкасније петнаест дана пре њиховог ступања на снагу бити објављене у виду јавног огласа, а случају пружања услуга електронским путем, путем електронске комуникације која је клијентима стално и лако доступна.⁵² Накнадне једностране измене уговора не могу се односити на увођење нове накнаде или наплате новог трошка. Такође, накнадно се једнострано на уштрб клијента не може изменити ни начин обрачуна камате, накнаде или елемената на основу којих се трошкови кредита утврђују.⁵³ Финансијска организација је дужна да клијенте обавести јавним огласом, који мора бити тако формулисан да се јасно може утврдити који елемент камате, накнаде или трошка кредита у ком обиму се мења. Клијенту треба учинити доступним разлоге на којима се измена уговорених услова заснива.⁵⁴ Најзад, Закон истиче да у корист клијента финансијска организација увек може једнострано да измени уговорене услове кредита.⁵⁵

У важећем мађарском праву се најважније одредбе о допуштености уговорних клаузула о праву банке на једнострану измену уговора налазе у Закону о потрошачком кредиту од 2009. године (*Fhtv.*), у редакцији текста важећој од 2014. године. Измене *Fhtv.*-а устројиле су неупоредиво строжи правни режим уговарања клаузуле која овлашћује финансијску организацију да једнострано измени уговорене услове кредита. Најпре, прописује да се на уштрб потрошача (корисника финансијских услуга) уговор о кредиту може једнострано изменити искључиво у погледу камате, каматне марже, трошкова кредита и других накнада у вези са њим, под условом да то закон дозвољава и ако су такву могућност стране изричито предвиделе у уговору. Остали услови уговора, укључујући и саму клаузулу, не могу се изменити на уштрб потрошача.⁵⁶ Ништава је клаузула о праву на једнострану измену

⁵¹ Вид. Закон бр. CLXII од 2009. године о потрошачком кредиту [2009. évi CLXII. Törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről], у даљем тексту: *Fhtv.* Текст Закона доступан је на: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0900162.tv (приступ страници: 14. септембра 2017. године).

⁵² Вид. §279 ст. 13 новог *Hpt.*-а.

⁵³ Вид. §279 ст. 14 новог *Hpt.*-а.

⁵⁴ Вид. §279 ст. 15 новог *Hpt.*-а.

⁵⁵ Вид. §279 ст. 16 новог *Hpt.*-а.

⁵⁶ Вид. §17/В ст. 1 *Fhtv.*-а.

уговора која није у складу са одредбама Закона.⁵⁷ Финансијска организација је дужна да измени уговор и у случају када су се околности, које представљају разлог за измену уговора, оствариле у корист потрошача.⁵⁸ О измени уговора потрошач мора да буде обавештен најкасније 60 дана пре почетка правног дејства измене уговора, на начин предвиђен законом.⁵⁹ Закон изричито прописује да уговор о кредиту са роком отплате до три године не може да буде једнострано измењен⁶⁰, док у уговорима са роком отплате преко три године, финансијска организација мора на период од најмање три године да фиксира врсту и висину каматне стопе⁶¹. То значи да у овим уговорима банка стиче право да мења каматну стопу по протеклу најмање три године, и то само у висини, односно према индексу раста каматних стопа који објављује Народна банка Мађарске⁶². Уколико финансијска организација жели да измени каматну стопу у мери која не одговара индексима објављених од стране Народне банке, предложени индекс промене каматне стопе мора да одобри Народна банка⁶³. Осим тога, финансијска организација током отплате кредита може да мења стопу уговорне камате највише пет пута.⁶⁴

Турбуленције изазване масовном појавом једностране измене уговора о кредиту одразиле су се и на текст новог Грађанског законика из 2013. године⁶⁵, који је ступио на снагу 2014. године, како на плану општег уговорног права, тако и на плану општих одредаба о правној заштити потрошача. У контексту правила општег уговорног права Законик прописује да садржи-ну уговора страна може једнострано да измени, само уколико постоји уговорна клаузула која је на то овлашћује, или ако је право на једнострану измену уговора утврђено прописом⁶⁶, док у контексту општих правила уговорног потрошачког права, Закон установљава обориву претпоставку о неправичности свих уговорних клаузула о праву на једнострану измену уговора. Тако, Законик прописује да се све док се супротно не докаже, неправичним сматра одредба уговора између трговца и потрошача која, између осталог, овлашћује трговца да уговор једнострано мења, без оправданог разлога утврђеног уговором, нарочито да вредност новчане противчинидбе повећа, уколико у таквој ситуацији потрошач нема право да раскине или откаже

⁵⁷ Вид. §17/B ст. 3 *Fhtv.-a.*

⁵⁸ Вид. §17/B ст. 4 *Fhtv.-a.*

⁵⁹ Вид. §17/B ст. 5 *Fhtv.-a.*

⁶⁰ Вид. §17/C ст. 1 *Fhtv.-a.*

⁶¹ Вид. §17/C ст. 2 *Fhtv.-a.*

⁶² *Ibidem.*

⁶³ Вид. §17/D ст. 4 *Fhtv.-a.*

⁶⁴ Вид. §17/D ст. 2 *Fhtv.-a.*

⁶⁵ Закон бр. V из 2013. године о Грађанском законнику (2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről)

⁶⁶ Вид. §6-191 ст. (4) Грађанског законика.

уговор.⁶⁷ Овим су сви потрошачи добили општу заштиту од оваквих клаузула, без обзира на то да ли се појављују као потрошачи роба и услуга, или као корисници финансијских услуга.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Питање допуштености клаузула које овлашћују банке, односно финансијске организације на једнострану измену уговора о кредиту је и у мађарском праву имао свој развојни пут. Специфично је за мађарско право, међутим, барем када се оно упореди са правом Србије, да је у време избијања светске економске кризе, тачније нешто касније, када су судски поступци поводом захтева за поништај таквих клаузула постали многобројнији, имало посебну законску регулативу посвећену овом питању: Закон о кредитним установама и финансијским организацијама из 1996. године (стари *Hpt.*). Он је изричито уређивао ово питање, али је регулатива неколико пута мењана. Стари *Hpt.*, у редакцији текста важећој до 1. јануара 2004. године, омогућавао је уговарање клаузуле о праву на једнострану измену уговора о кредиту, али није детаљније уредио услове под којима се таква клаузула може сматрати пуноважном, већ препустио странама да ову празнину уреде споразумно. Оваква слобода уговарања редовно фаворизује страну која има јачу преговарачку позицију, у овом случају финансијску организацију, те су клаузуле о праву на једнострану измену уговора редовно биле формулисане тако да је финансијска организација имала широку слободу у њеној примени. Увидевши опасност од злоупотреба, законодавац је изменио регулативу о клаузули о праву на једнострану измену уговора у старом *Hpt.*-у. Нова редакција старог *Hpt.*-а, која је била на снази од 1. јануара 2010. године, већ садржи знатно детаљнију регулативу и прописује строже услове пуноважности клаузуле о праву на једнострану измену уговора о кредиту. Међутим, чак и уз детаљнију регулативу овог питања у новијој редакцији старог *Hpt.*-а бројна питања су остала отворена на која је одговор морала да да врховна судска инстанца. То је први пут покушано у пресуди Курије у предмету *Partiscum*, али је целовито тумачење услова под којима је уговарање права на једнострану измену уговора дато тек у закључку седнице грађанскоправног одељења Курије бр. РК 2/2012. (XII.10). У закључку је заузет став да је таква уговорна клаузула пуноважна, уколико је недвосмислено и јасно формулисана; ако су разлози на којима се једнострана измена може засновати таксативно набројани; ако су утврђени објективно; ако су извршили стварни утицај на елементе који утичу на камату, накнаду и трошкове у вези са уговором; ако је обим изме-

⁶⁷ Вид. §6-104 ст. (2) т. d. Грађанског законика.

не уговора сразмеран насталим променама; ако је клаузула за потрошача била транспарентна, односно ако гарантује право потрошача на измену уговора, уколико промене околности иду њему у прилог. Захтеве јасне и недвосмислене формулације и транспарентности је Курија начелним ставом бр. 2/2014. РЈЕ додатно квалификовала условом да се под њима не подразумева само језичка и граматичка исправност клаузуле, већ захтев да она буде формулисана тако да омогући потрошачу да разуме и процени њене могуће економске последице. Усвајање начелног става било је потребно због тога што је у међувремену Европски суд правде донео одлуку у случају Кашлер (C-26/13), којим је у наведеном смислу допунио тумачење чл. 4. ст. 2 Директиве бр. 93/13/ЕЕЗ о неправичним одредбама у потрошачким уговорима. Коначну етапу у развоју правне регулативе обележава усвајање Закона бр. XXXVIII из 2014. године, којим је садржина закључака Курије подигнута на ниво општег правног акта. Закон је изазвао бројне критике у погледу своје уставности. Највећа замерка се односила на установљавање законске претпоставке неправичности свих уговорних клаузула и одредаба општих услова пословања којима се утврђује право финансијске организације на једнострану измену уговора. Са правом се истиче у литератури да су на овај начин последице непотпуног и неадекватног законског уређивања овог питања накнадно преваљене на финансијске организације, чак и онда ако су у време закључења уговора, односно када су општи услови пословања били на снази, њихове одредбе ускладили са садржином важећих прописа.⁶⁸ Закон је, међутим, издржао контролу уставности.

Данас се у Мађарској једностранна измена уговора о кредиту на уштрб потрошача може остварити само под изузетно строгим правним режимом. Према изменама Закона о потрошачком кредиту, усвојеног 2009. године, из 2014. године, уговори са роком отплате до три године не могу бити једностранно измењени на уштрб потрошача, док у онима са дужим роком отплате каматна стопа може да буде повећавана највише у пет наврата и каматна стопа мора остати непромењена најмање три године, при чему распон у којем финансијске организација могу повећавати каматну стопу контролише Народна банка Мађарске преко јавно објављених индекса промене каматне стопе.

⁶⁸ Вид. Gadó G., *op. cit.*, 26.

Attila I. Dudás, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
A.Dudas@pf.uns.ac.rs

Unilateral Modification of Bank Loan Contracts under Hungarian Law

Abstract: *The issue of legality of stipulations enabling banks and other financial institutions to modify loan contracts unilaterally had its evolution in Hungarian law, too. What is peculiar to Hungarian law, if considered parallel to Serbian law, is that Hungary, at the eruption of the global financial crisis, or to be more precise, somewhat later, when the number proceedings for the annulment of loan contracts became significant, had specific legislation on this subject the matter, the 1996 Law on Credit Institutions and Financial Enterprises (Hpt.). The Law, in its text applicable until 1st January, 2004, considered valid stipulations enabling unilateral modification of loan contracts. However, it did not prescribe conditions under which such clause may be considered valid, but left freedom to parties to regulate it. The consequence of freedom of contract was that such stipulations have regularly been formulated, so that financial organizations had wide discretion in its application. Realizing the danger of abuse, the legislator changed the Law. The new text, effective from 1st January, 2010, contains considerably more detailed regulations and prescribes stringent conditions of validity of a clause on the right to amend the terms of the loan unilaterally. However, even with the more detailed regulations, a number of issues remained open that ultimately needed to be addressed by the supreme judicial instance, i.e. the Curia. It was first attempted in the judgment of the Curia in the so-called Partiscum case from 2011, but the most significant interpretation of the conditions under which stipulating the right to unilaterally amend the contract, was given in the decision no. PK 2/2012. (XII.10) of the civil law session of the Curia. The Curia stated that such stipulation shall be considered valid, if it is unambiguously and clearly formulated; if the reasons of unilateral modifications are enumerated; if they are determined objectively; if they have a real impact on the elements that influence the interest rate, fees and expenses in connection with the contract and that the scope of changes in the contract is proportional to the scope of changes of relevant circumstances; that the stipulation was transparent for consumers, and if the clause is applicable to the consumer as well, if the relevant circumstances change to his advantage. The requirements of clear and unambiguous formulation and transparency was further clarified in Curia's decision no. 2/2014. PJE. The*

Curia stated that for the fulfillment of this condition it is not satisfactory that the wording of the stipulation is correct linguistically and grammatically, but it requires that it should be formulated so as to enable the consumer to understand and assess its possible economic consequences. The adoption of this decision was necessary because the ECJ delivered its decision in the Kásler case (C-26/13) in the meantime, which complements the interpretation of Art. 4. sec. 2 of the Directive 93/13/EEC on unfair terms in consumer contracts. The final stage in the evolution of the legal framework of the right to unilateral modifications of loan contracts in Hungarian law, was the enactment of the Law no. XXXVIII of 2014, which raised the content of the conclusions of the Curia to the level of general legal act. The law sparked much criticism regarding its constitutionality: concerns were raised in relation to the establishment of a legal presumption of unfairness of contractual clauses and provisions of general business conditions of banks that explicitly enabled them to change loan contracts unilaterally. It is stated correctly in the literature that by this means the consequences of incomplete and inadequate legal framework were subsequently shifted on financial institutions, even if at the time of conclusion of the contract, or when the general business conditions were in force, they were in line with the effective regulations. The Law has, however, sustained the control of constitutionality.

In Hungary today, unilateral modification of banking loan contracts is subject to a very strict legal regime. According to the amendments of the Consumer credit act from 2014 loans with repayment period shorter than three years cannot be unilaterally modified to the detriment of the consumer at all. Contracts with longer repayment period can be modified to the detriment of the consumer up to five times, while the interest rate must remain unaltered for at least three years after each modification. In addition, the range in which financial organizations could increase the interest rate is controlled by the Hungarian Central Bank by disclosing indices officially in the range of which the interest rate could be altered.

Keywords: *unilateral increase of interest rate in credit contracts, variable interest rate, credit contract, consumer credit.*

Датум пријема рада: 17.11.2017.